Kwento Mula sa Looban: Situwasyon ng mga Kababaihan sa Kulungan

23 August 2019 | Tacloban City Jail

Female Dormitory

Tacloban City

Facilitator: Atty. Marjorie C. Legaspi

Women

Documentation by

Donna Nadonza

I. Overview

The Commission on Human Rights (CHR), as the independent human rights institution of the country, is mandated to conduct jail visits to all kinds of prisons regularly throughout the nation. At the same time as the Gender Ombud under Magna Carta of Women, CHR promotes human rights of women including lesbians, women with disabilities and older women. On the 23rd of August 2019, CHR Regional Office VIII conducted simultaneous focus group discussions (FGDs) on groups of (1) older women, (2) Lesbian, Bisexual and Transgender (LBT) and (3) women in general. The FGDs were conducted at the Tacloban City Jail – Female Dormitory, Tacloban City.

II. Participants' Demographics

Age	Average: 47 years old Range: 45-49 years old
Gender	All Female
Ethnicity	All Waray-waray
Civil Status	Single: 2 Respondents Married: 2 Respondents Live-in: 2 Respondents
Number of Children	Range: 0-8 children Breakdown: No Child: 1 1 Child: 1 4 Children: 2 6 Children: 1 8 Children: 1
Highest Educational Attainment	Elementary Level: 2 respondents High School Level: 3 respondents College Level: 1 respondent
Employment before Imprisonment	Housewife: 2 respondents Helper: 1 respondent Buy and Sell/ Businesswoman: 2 respondents Garbage Collector: 1 respondent
Filed Case	R.A. 9165
Period of Imprisonment	Range: 1.5 years Longest Period: 2 years, 11 months and 23 days Shortest Period: 5 months

Name	Age	Gender	Ethnicity	Civil Status	No. of Children	Highest Educational Attainment	Employment before Imprisonment	Filed Case	Period of Imprisonment
A	48	Female	Wray-waray	Single	0	High School Level	Helper	R.A. 9165	2 years
B	49	Female	Waray-waray	Married	4	Grade 3	Housewife	R.A. 9165	5 months
C	48	Female	Waray-waray	Single	1	High School Graduate	Buy and Sell	R.A. 9165 Sec. 5	2 years, 11 months and 23 days
D	45	Female	Waray-waray	Live-in	8	High School Graduate	Housewife	R.A. 9165	10 months

E	48	Female	Waray-waray	Married	4	College Level	Business Woman	R.A. 9165 Sec. 5 and 11	More than 2 years
F	45	Female	Wray-waray	Live-in	6	Grade 1	Garbage Collector	R.A. 9165 Sec.5, 11 and 12	2 years and 6 months

III. Focus Group Discussion

A. Pagpapakilala

1. Alin sa mga emosyon ang iyong pangkarinawang batid sa pang-araw araw dito sa bilangguan? Bawat babae ay may 2 sticker, ilagay sa 2 emosyon na madalas nararamdaman sa loob ng kulungan)

Choices/Answers	Discussions
a. Masaya:	
b. Kuntento: 1 respondent	*"Kuntento ako kay gindadalaw man ako hit akon anak ngan mga apo gindadalaw ako. Ngan gindesisyunan dayun han attorney na 1 year and 6 months la ako nganhi."* (Kuntento ako kasi dinadalw ako ng mga anak at mga apo ko. At dinesisyunan agad ng attorney na 1 year ang 6 months lang ako dito.)
c. Nahihiya:	
d. Naaaliw: 1 respondent	*"Naaliw ako nganhi kay nahibaruan ko pagkapot hin bible, pagbasa hin bible."* (Naaliw ako dito kasi natutunan kong humawak ng bible, magbasa ng bible.)
e. Malungkot: 4 respondents	• *"Ginpili ko an malungkot kay ginmimingaw ako hit akon mga anak. Labi na an akon special child na anak. Tapos gudti pa hira ma'am. May nine years old, eight years old ngan three years old. Yana gud la ako nabulag ha ira. Kay an akon asawa inmate liwat ha Male dorm so naiha ako nga single parent, almost four years na priso an akon asawa ako an nagtiman-o ha ira. ... After makagawas an akon asawa ako liwat an napriso."* (Pinili ko ay malungkot kasi nangungulila ako sa mga anak ko. Lalo na sa special child na anak ko at malilitt pa sila ma'am. May nine years old, eight years old at three years old. Ngayon lang talaga ako nahiwalay sa kanila. Kasi ang asawa ko inmate rin sa Male dorm so matagal nang naging single parent ako, almost four years nakulong ang asawa ko, ako ang nag-asikaso sa kanila. … After makalabas ng asawa ko, ako naman ang nakulong.) • *"Malungkot ako kasi yung mga apo ko lumalaki na wala ako. Imbis na magagabayan ko sila habang lumalaki. Sa edad ko na ito na dapat nakakasama ko na sila pero nandito pa ako sa*

	kadahilanan na mabagal ang pagproseso ng aming kaso. Postponement, mapopostpone at ilang buwan ka marereset. At nandun ka naman pero minsan walang abogado, walang piskal, minsan magpapalit abogado at sa branch naming wala pang plea bargain, lalo kaming nalulungkot sa pamilya namin. Naiinip ako kasi hindi ko sila nakakasama." • *"Malungkot kay panalagsa la ako dalawon bisan harani la kami. Talagsa la ako hinumduman tak pamilya kay maaram man gihap ak kun kay ano diri hira nakakadalaw ha akon kay ako man la ang nagkukuan ha akon kaumangkunan ... ako man an nag-aareglar ha ira. ... Amo it akon pipinanhuhuna, makuri gad udog."* (Malungkot kasi minsan lang ako dalawin kahit na malapit lang ang bahay namin. Minsan lang ako maalala ng pamilya ko. Alam ko rin naman kung bakit hindi sila nakakadalaw kasi ako lang naman ang nag-aasikaso sa mga pamangkin ko. … Yun ang palagi kong iniisip, mahirap talaga.) • *"Malungkot kay mahihirayo ako nganhi kay may rehab man ako. Adto ha Cebu, makarawod gad. ... Talagsa man la ako dalawon. ... Talagasa la kay waray iparasahe. ... Irerehab kami hin 11 months ngan may bayad tag700 taga semana, waray kami pambabayad ngadto. Diri kami maaram kun ano it amon ipapambayad."* (Malungkot kasi malalayo ako dito kasi may rehab pa ako. … Minsan lang ako dalawin. … Minsan lang kasi walang pamasahe. … Irerehab kami ng 11 months at may bayad, 7000 per week, wala kaming pambayad dun. Hindi namin alam kung ano ang aming ipapambayad.)
f. Nasasaktan:	
g. Nagdududa:	
h. Umaasa: 3 respondents	• *"Diri ako nawawaray hin paglaom na time will tell, time will come makakagawas ako nganhi ... para hit akon pamilya."* (Hindi ako nanawawalan ng pag-asa na time will tell, time will come makakalabas ako dito … para sa pamilya ko.) • *"Umaasa ako na ngayong taon makakauwi ako sa pamily ko."* • *"Naglalaom gihap ako ma'am na makakagawas ako nganhi, makauli ako."* (Umaasa rin ako ma'am na makakalabas ako dito.)
i. Naiinip: 2 respondents	• *"Naiinip ako kasi yung court namin matagal magproseso sa branch 34. Almost six months ang resetting ng case. Hindi maiiwasan na hindit tayo maingit ka sa iba na nakakalaya na, mabilis silang nakalaya."* • *"Naiinip tungod it amon kaso na maiha, maiha it resetting. Makuri maghinulat ba. ... Waray namon nahihimo para hit amon pamilya na bulig."* (Naiinip dahil ang kaso naming matagal, matagal ang resetting. Ang hirap maghintay. … Wala kaming nagagawa para makatulong sa pamilya.)
j. Pagod: 1 respondent	• *"Hindi mo nagagawa yung gusto mong gawin especially meron kang estudyante na kailangan ng nanay na mag-*

	aaruga, kailangan ng nanay na mag-aasikaso. Gusto ko matulungan ang anak ko sa assignment niya, hindi ko magawa. Yun ang nakakapagod na wala kang magawa. .... Hindi nakakapagod dito sa loob kasi binibigyan nila kami ng livelihood para malibang. Yung nakakapagod yung proseso, lalo na sa branch namin, matagal magproseso."
k. May sakit:	
l. Natatakot:	
m. Kinakabahan:	
n. Galit:	

B. Kalagayan sa Kulungan

Questions	Answers
A. Pagkain, Tubig, at Espasyo • Sapat ba ang supply ng pagkain at tubig sa loob ng kulungan? Ang Espasyo?	• *"Satisfied man kami han food yana na ginpreprepare ha amon. Tapos regarding han water waray liwat problema kay may pump ngan NAWASA. ... Sapat man. Ha space diri ako nagproproblema kay nag-iban naman. An dati 110 kami ngan yana 75 na la kami, so far waray ako problema ha space."* (Satisfied naman kami sa food ngayon na prineprepare sa amin. At sa tubig walang problema kasi may pump at NAWASA. .. Sapat naman. Sa space hindi ako nagproproblema kasi nabawasan na kami. Noong una 11o kami at ngayon 75 na lang kami. So far wala akong problema sa space.)
• Ano ang kondisyon ng palikuran? (komportable ba kayong nakakaligo etc)	• *"Pati gihap ha CR maupay kay may extension na."* (Pati sa CR okay kasi may extension na.) • *"Amon rooms malimpyo."* (Mga rooms naming malinis.) • *"It amon CR tanan kami nakakagamit."* (Lahat kami nakakagamit ng CR.)
B. Paano natutugunan ang pangangailangan ng may espesyal na kalagayan: matanda, buntis, may sakit, may kapansanan?	• *"Ha akon obserbasyon natatagan hira hin priority, may sinisiring man nganhi na Special Services."* (Sa aking obserbasyon nabibigyan sila ng priority, mayroon tayong sinasabi na Special Services dito.) • *"Mayda kami nurse. Sugad ha akon may high blood anytime na diri ako ginaabat hin maupay may medisina anytime. Mayda kami senior citizen aada it amon pagrespeto. Usa iton namon nabaruan ha TC, pagrespeto ha tagsa, paglimyo, pagsunod hit mga balaud. "* (Meron kaming nurse. Tulad ko may high blood, anytime na hindi mabuti ang nararamdaman ko may medisina din anytime. Meron kaming senior citizen, meron kaming pagrespeto, Isa yun sa mga natutunan naming sa TC, pagrespeto sa kapwa, paglinis, pagsunod sa mga batas.)
C. Natutugunan ba ang espesyal mo na pangangailangan bilang	• *"Provided man han mga nakanhi na religious provider. Mayda hira gindadara na mga toiletries ... and then an regional office nasupply hin toiletries ha amon."*

babae? – may nakukuha ka ban a sanitary napkins, underwear and bra, sabon, toothpaste?	(Provided ng mga religious provider na pumupunta dito.) • *"T-shirt provided man ini namon. .... Sometimes may food gihapon."* (T-shirt provided ito sa amin. ... Sometimes may food din.)

C. Seguridad

Questions	Answers
A. Nararamdaman nyo ba na kayo ay ligtas mula sa karahasan at sa ano mang porma ng pang-aabuso sa loob ng kulungan? Kung hindi, bakit?	• *"Safe ako ma'am, secured ako. Maupay it pagdara hit amon personnel. Waray man ako nakikit-an na bayulente na igkasi inmate ko."* (Safe ako ma'am, secured ako. Maganda ang pangangasiwa ng aming personnel. Wala naman akong nakikita na bayulenteng tao na kapwa inmate ko.) • *"Safe na safe gud kami nganhi tungod kay may nabantay na jail personnel."* (Safe na safe talaga kami dito kasi may nagbabantay na jail personnel.)
B. Mayroon ba kayong alam or may mga karanasan ba kayo na pang-aabusong pisikal o sekswal (i.e. paninilip, abusadong pananalita, diskriminasyon, isolation) mula sa isang officer, kasamang bilanggo, o mga bisita? Paano ito tinugunan ng mga opisyales ng kulungan? (kung wala – tumuloy sa sunod na tanong)	• *"Ha pang-abuso, waray kami nakikit-an kay nag-undergo kami hin Therapeutic Community, mayda kami TC. Mayda kami ginlilikayan na balaud, sugad han cardinal rules na dapat namon diri talapason."* (Parte sa pang-aabuso, wala kaming nakikita dito kasi nag-aundergo kami ng Therapeutic Community, meron kaming TC. Meron kaming iniiwasa na palatuntunin, tulad ng cardinal rules na dapat hindi namin suwayin.)
C. Kung may nangyari na karahasan o pang-aabuso sa loob ng kulungan, alam nyo ba kung kanino magrereklamo at kung ano ang proseso?	• *"Yes ma'am gin-orient kami. In time na may trouble ngadi, may nakasala ginseselda. Diri ginkakaistorya. ... Madaop kami ha nanunungkulan ngan ipapaabot ha personnel ngan an personnel na it ma-action. Pero so far okay man."* (Yes ma'am, inorient kami. In times kung may trouble dito, may nakasala siniselda. Hindi kinakausap. ... Lalapit kami sa nanunungkulan at ipapaabot sa personnel at ang personnel ang aaksyon. Pero so far okay naman.) • *"Kumanhi man hi Sir Ian, nagbilin hiya hin number in case may mangyari pwede kami magsumbong."* ()
D. Pag may nagkasala sa kulungan, Ano ang klase ng parusa ang pinapataw? (ipaliwanag ang uri ng parusa, pag search sa selda o sa katawan etc)	• *"Waray na kami isolation tungod mayda kami step-by-step processing parte han Behaviorial Shaping Tools. Once makatalapas hin rules gin sasagdungan anay na 'Diri iton puydi,' in a nice way na pagsagdon. Kun diri pa ngani tumuod makadto ka na ha 'Dealt With,' makuan ka na hin usa ka tawo*

	na magwiwintess parte han iya sayop. Ngan diri pa ngani tumuod makadto ka ha 'Haircut,' manginginahanglan na kami hin mga ma'am para mabuligan pagsagdon han mga nagvaviolate hin rules." (Wala na kaming isolation dahil sa meron na kaming step-by-step processing parte ng aming Behavioral Shaping Tools. Once makaviolate ng rules pinagsasabihan muna na 'Hindi yan pwede,' in a nice way na pagsabi. Kung hindi pa rin susunod pupunta na tayo sa 'Dealt With,' kukuha ka ng isang tao na magwiwitness parte sa kanyang mali. At kung hindi pa rin talaga sumusunod pupunta na tayo sa 'Haircut,' kinakailangan na naming humingi ng tulong sa mga personnel para mapasunod na yung mga nakaviolate ng rules.)

D. Pangangailangang Kalusugan

Questions	Answers
A. Ano ang nakukuhang nyo na serbisyong medikal sa loob ng kulungan? Anong klaseng gamot at anong serbisyo?	• *"It amon ma'am, mga personnel diri nagpapabaya when it comes to our health. When in fact diri la kami dayon gintatagan hin antibiotic hit amon nurse may rason man it amon ma'am na diri matake kun waray prescription. Mayda kami medical mission, dental mission ngan pap smear, nag-aundergo kami para mamonitor it amon health."* (Ang aming ma'am, mga personnel hindi sila nagpapabaya when it comes to our health. When in fact hindi kami agad binibigyan ng antibiotic ng aming nurse kasi may rason an gaming ma'am na hindi magtetake kung walang prescription. Meron kaming medical mission, dental mission at pap smear, nag-aundergo kami para mamonitor ang aming health.) • *"Mayda kami ngadi may asthma, may nebulizer kami. Ginbubuligan namon kay diri manharumamay na makakadto ha ospital. ... An St. Paul's nakanhi para medical mission, panggabot. Nabuligan ako hito kay nagabutan ako."* (Meron kami dito na may asthma, may nebulizer kami. Tinutulungan naming kasi hindi naman ganun kadali na makapunta sa ospital. … Ang St. Paul's pumupunta dito para sa medical mission, magpapabunot. Ako nga natulungan niyan kasi nagpabunot ako.) • "*Tikang ha X-ray, dental, pap smear, may ECG pa ngan.*" (Mula X-ray, dental, pap smear, ECG pa nga.) • *"Gintitimbang kami taga semana. May exercise kami taga-aga, mga 30 minutes."* (Tinitimbang kami kada lingo. May exercise kami tuwin umaga, mga 30

	minutes.)
B. Kung may medical emergency na nararanasan, paano ito natutugunan ng mga opisyales? (gaya ng labis na pagdudugo, diabetis, high blood etc)	• *"May naabtan ako na nahimatay tungod han high blood automatic ha ospital. Mayda ha amon mga asthma bisan katutnga hin gab-i kun gintutulos na hira ginsasampit la dayon it amon ma'am gintutugunan dayon, ginkakadto ha ospital, basta emergency."* (Meron akong naabutan na nahimatay dahil sa high blood automatic dinala sa ospital. Meron pa nga sa amin may asthma kahit malalim na ang gabi kung inaatake na sila ginigising lang namin agad ang aming ma'am, tinutugunan agad nila, pinupunta agad sa ospital kapag emergency.) • *"Nakakakuha hin court order kun kinailangan talaga gumawas."* (Nakakakuha ng court order kung kailangan talagang ilabas.)
C. Meron bang nakatalagang Doktor o nurse sa kulungan? Kung meron ano ang kasarian? • Mayroon bang regular na screening para sa breast cancer at pap smear?	• *" Kun nakita hiya na may sakit nasulod hiya dayon. May SS man kami hira it nayakan ha iya ngan makanhi na la hiya."* (Babae, Kung nakakita siya ng may sakit papasok siya agad. May SS naman kami sila ang nagsasabi sa kanya at pupunta na lag siya dito.) • *"Mayda screening. Diri regualar. Han akon pagkanhi nakaduwa na. ... Blessed na ngani ako kay kun ha gawas diri nakakapacheck-up."* (Merong screening. Hindi regular. Sa aking pagdating dito nakakadalaawa pa lang. ... Blessed na nga ako niyan kasi nang nasa labas pa ako hindi ako nakakapacheck-up.)

E. Pangangailangan ng Ina at Anak

Questions	Answers
A. Mayroon ba sa inyo na nagbuntis o nanganak sa kulungan? Kung OO, ano ang iyong karanasan?	• *"Waray man"* (Wala naman.)
B. Sa mga may anak, kapatid, pamilya sa labas ng kulungan, paano nakaapekto ang inyong pagkakulong sa inyong pamilya? Sa iyong pagiging ina?	• *"May upat ako na anak akon asawa it nagbabantay pero tikang han akon kapreso waray pa ako dalaw. Bisan ada la iton hira ha pabahay, so diri ako maaram kun ano it nahihitabo ha ira. If ever may nabisita na sangkay o kaharani namon asya la it akon pagpakiana. October 16, 2018 ako kadakop amo na adto an amon last, ... never na ako kumita ha ira."* (May apat akong anak, aking asawa ang nagbabantay pero mula nang nakulong ako wala pa akong dalaw. Kahit na nasa pabahay lang sila, so hindi ko alam kung ano ang nangyayari sa kanila. If ever may bumibisita na kaibigan o kapitbahay naming dun ko lang natatanong. October 16, 2018 ako nahuli yun na ang aming

	last, … never ko na sila nakita.) • *"Dako hin duro kay ako man an breadwinner. Bisan han akon mga bugto na may asawa nakakabulig la gihap ako."* (Napakalaki kasi ako ang breadwinner. Kahit sa mga kapatid ko na may asawa na, nakakatulong pa rin ako.) • *"Han pagkanhi ko nagkaada hiya depression, an akon anak. ... Umukoy hiya han iya teacher pero gin-advisan hiya na maging matatag. ... Maging strong enough para harapin ang buhay. Thankful pa rin ako kasi naovercome mo ang depression. Glory to GOD gusto niya magtapos hin pag-aaral."* (Sa pagkapunta ko dito nakaroon ng depression ang aking anak. … Tumira lang muna siya sa teacher niya pero pinagsabihan siya na dapat maging matatag siya. … Maging strong enough para harapin ang buhay. Thankful pa rin ako kasi naovercome mo ang depression.) • *"Dako an epekto han ha akon mga apo. Kay mapakiana 'Kay ano ka aanhi?' 'Nag-aano ka nganhi?' 'Ano iton na bado?' Nayakan na la ako na nagwowork ako paggawas ko may money ako. Dako an epekto kay ako an nagbabantay, namimingaw ha ira."* (Malaki ang nagging epekto sa mga apo ko. Kasi nagtatanong sila 'Bakit ka nandito?' 'Anong ginagawa mo dito?' 'Anong damit nay an?' Sinasabi ko na lang na nagwowork ako at paglabas ko may money ako. Malaki ang epekto kasi ako ang nagbabantay sa kanila, nangungulila ako sa kanila.) • *"Ha akon pamilya ako man an mabuligon. ... Hit akon mga umangkon ha akon naaro para balon, pasahe, project kun ano la. Pero han pagkanhi ko nasabtan ko ha akon bugto na an akon us aka umagkon nagstop pag-eskwela, graduate na adto hin K-12, pagkuan na la. Amo iton an epekto kay waray na hiya mag-interes ... kay waray naman ako."* (Sa aking pamilya ako ang matulungin. … Sa aking mga pamangkin, sa akin sila humingi ng para sa baon, pasahe, project kung ano lang. Pero nang pagpunta ko dito nalaman ko sa aking kapatid na isa sa aking pamangkin tumigil sap ag-aaral, graduate pa namann siya ng K-12, pagcontinue na lang. Yun ang nagging epekto nawalan na siya ng interes … kasi wala naman ako.)
C. (Para sa mga ina) Paano mo tinutugunan at nagagampanan ang iyong pagiging ina sa mga may layang anak? Regular mo ba nakakausap at nakikita ang inyong mga anak?	• *"Pagtugon as nanay so far nakakaextend ako hin help ha akon mga anak tungod han ginhatag han management a livelihood. Nakakahimo ako hin peanut butter, empanada, puto cheese, mga delicacies. Nakakahimo ako nganhi, gintatagan ako hin higayun para makapagpakabuhi. Gintitirok ko iton na profit tapos ginpapadara ko i on ha akon anak ha Cavite. At least 1000 makapadara ako, pan parasahe man la nira, balon. ... Kun ginmimingaw kami ... gintatagan kami nira hin higayun na makakomunikar ha ira. Sugad may anak ako na usa na aanhi ... nakanhi kun gusto niya kumaon hit akon luto. ... Happy na nakakaserbe pa ako ha akon anak."* (Pagtugon as nanay so far

	nakakaextend ako ng help sa aking mga anak dahil sa binigay ng management na livelihood. Nakakagawa ako ng peanut butter, empanada, puto cheese, mga delicacies. Nakakagawa ako niyan dito, binigyan ako ng pagkakataon para makapaghanapbuhay. Iniipon ko ang profit at pinapadala ko ito sa anak ko sa Cavite. At least 1000 mapadala ko man lang, para pampasahe nila, baon. … Kung nangungulila kami … binibigyan kami nila ng opurtunida na makacommunicate sa kanila. Tulad ko na may isa akong anak dit … pumupunta siya dito kung gusto niya kumain ng luto ko. … Happt na natutugunan ko pa ang aking anak.) • *"Dinhi ako nahibaro paghimo hin wallets ngan hin rugs, amo it akon income para makabulig ha akon family. Usa la it akon anak pero upat it akon apo. ... Regular it pagbisita hit akon mama, bugto, umagkon. Kun diri makabisita hiton na week tatagan kami nira hin higayon na makaistorya it amon pamilya."* (Dito ko natutunan kung paano gumawa ng wallet at rugs, yun ang income ko par makatulon sa pamilya ko. Isa lang ang anak ko pero apat ang apo ko. … Regular ang pagbisita ng aking mama, kapatid, pamangkin. Kung hindi sila makabisita sa linggong iyon bibigyan nila kami ng pagkakataon na makausap ang pamilya namin.) • *"Kun mag-away kamo, may mga asawa naman iton hira it akon mga anak, istoryahi iton niyo dayon. ... Aanhi man ako ginpapayuhan ko na la hira. ... Ginpapabasa ko it akon anak hin bible ... para it ira anak makasabot gihap pagbasa."*(Kung mag-aaway kayo, may mga asawa naman ang mga anak ko, pag-usapan niyo yan agad. … Kasi nandidito ako kaya pinapayuhan ko na lang sila. … Pinapabasa ko ang aking anak ng bible … para ang mga anak rin niya matututo rin.)

F. Pangwakas at Paglikha ng Sining

Questions	Answers
A. Ano sa tingin nyo ang pinaka importanteng isyu na hinaharap ng mga kababaihan sa kulungan na dapat agad tugunan?	• *"Para ha amon an hearings."* (Para sa amin ang hearings.) • *"Para ha amon an madagmit na proseso han tagsa-tagsa na kaso. ... It amon anak diri namon nasusupervise, nagstastop ha eskwela. ... Nakabati ngani ako nga ha radio ha DYVL na kinahanglan na matapos within 365 days an kaso related ha drugs. ... Sana matugunan na magkaada hin speedy trial kay in fact diri tanan nga aadi makasasala, an iba planted la. ... Bisan diri kami makaavail hin plea bargain basta speedy trial."* (Para sa amin ang mabilis na pagproseso ng kaso ng bawat isa. … An gaming anak hindi na naming nasusupervise. … Nakarinig nga ako sa radio sa DYVL na dapat matapos within 365 days ang kaso related sa drugs. … Sana matugunan nang magkaroon ng speedy trial kasi in fact hindi naman lahat na nandidito makasalanan, ang iba planted lang. … Kahit hindi

	kami makaavail ng plea bargain basta speedy trial.) • *"It nakakapanhulop ha amon kay iton na reset-reset. Sugad an akon nareset hin 8 months. Tas nagbalyo pa hin judge, nagbalyo hin attorney, nagbalyo hin piskal. ...Tas yana kailangan na hin presiding judge, acting judge la asya diri nakakasdesisyon."* (Ang inaalala amin ay ang pagrereset. Tulad saakin nareset ng 8 months. At nagpalit pa ng judge, attorney at piskal. … At ngayon kailangan na din ng presiding judge, acting judge lang kaya hindi nakakapagdesisyon.) • *"Recreation, para diri mahubya. ...An dati nakakavolleyball kami."* (Recreation, para hindi mabagot. … Noon nakakavolleyball pa kami.)
B. Ano ang nagbibigay sa iyo ng lakas at pag-asa kahit na nasa loob ng kulungan?	Common Answers: • GOD/Bible • Family • *"Akon gindrawing didi kay usa ka bible. Ini nga bible, siring pa nganhi gud ako nakuha hin kusog, inspirasyon. May times na depress ako, sad ako nagbabasa la ako hin bible. It akon gin-aampo makacross na ako hini na kalsada pakadi ha akon pamilya. Ha akon paggawas, everything will follow. Diri ako magyayakan pa maaram ako aadi it Ginoo ha akon dalan kun makain ako after ko makuan tak family."* (Ang aking ginuhit dito ay isang bible. Itong bible, sabi pa nga dito ko talaga kinukuha ang lakas, inspirasyon. May times na depress ako, sad ako, nagbabasa lang ako ng bible. Ang aking dinadasal ay ang makatawid na ako sa daan na ito papunta sa pamilya ko. Sa aking paglaya, everything will follow. Hindi ako magsasalita ng tapos pero alam ko na nandidito lang ang Diyos sa akin paglalakbay after ako makapunta sa family ko.) • *"An akon gindrawin usa ka family. Amo talaga it akon hingyap na makaupod hira, makagawas ako. ... It akon hope na makagawas ako para ha ira. Ini liwat bible, an aadto pa ako gawas diri talaga ako mahilig kumadto ha simbahan, pero born Catholic ako. Pero dinhi ko nahibaruan pagbasa hin bible, an pulong han Ginoo. Thankful ako na nakanhi ako kay nakilala ko Hiya ngan may communication ako ha Iya. Kay siring pa 'There is always a rainbow after the rain.' "* (Ang aking ginuhit ay isang family. Ito talaga ang aking pangarap na makasama sila, makalabas ako. … Ang aking pangarap ay makalabas ako para sa kanila. Itong bible naman, nang nasa labas pa ako hindi ko talaga hilig pumunta sa simbahan, pero born Caholic ako. Pero dito ko natutunan magbasa ng bible, nalamanang salit ng Diyos. Thankful ako na napunta ako dito kasi nakilala ko Siya at may communication ako sa Kanya. Sabi pa nga 'There is always a rainbow after the rain.') • *"Ini na church symbolizes na an akon pamilya, in GOD's will makagawas, ... dadad-on ko ha usa ka church kay gusto ko mayda hira communication kan GOD. Ini nga balay naglolong ako hin balay kay waray ako makaavail hin pabahay,*

	magkaada ako balay na matitirok ko it akon anak, though burublag na hira. Separated na ako hit akon asawa, ... so nalaom ako na ihahatag ito ni Lord na mabalik an amon pamily na naruba. Kun nagdrawing man ako hin uran, kun may trials ha akon maaram ako magiging makulay gihap it akon kinabuhi paagi han pagtuo ha Diyos. Magkakaada hin lamrang hit amon kaso." (Itong church na 'to symbolizes na ang aking pamilya, in GOD's will makalabas, … dadalhin ko sa isang church kasi gusto ko may communication sila kay GOD. Itong bahay na ito naglolong ako ng bahay kasi hindi ako nakaavail ng pabahay, magkaroon ng bahay na matitipon ko ang aking anak,though hiwa-hiwalay sila. Separated na ako sa asawa ko, … so umaasa ako na ibibigay ni Loord na mabalik ang aming pamilya na nawasak. Kung gumuhit man ako ng ulan, kung may trials man sa akin alam ko magiging makulay rin ang aking buhay sa pamamagitan ng pagworship sa Panginoon. Magkakaroon rin ng liwanag o pag-asa ang kaso ko.) • *"Ini na bible, amo an naghahatag ha akon hin kusog na maging mailobon ako. ... Amo ini it akon pamilya, gusto ko magkaurusa na kami ... diri na ako mabalik ngadi. Gindrawing ko ini na puno para maging madig-on na gud kami. ... Sugad hit puno diri na mababayo."* (Itong bible na ito ang nagbibigay ng lakas sa akin na maging matiisin ako. … Ito ang aking pamilya, gusto ko mabuo na kami … hindi na ako babalik dito. Ginuhit ko itong puno para maging matibay na talaga kami. … Tulad ng isang punong hindi nababayo.) • *"It akon ginhimo balay, adi ako ha gawas kay aadi pa man ako. ... Amo it napakusog ha ako, akon mga kaapuhan. Paggawas ko ma'am isheshare ko it akon bible na nahibaruan, pagbasa hin bible, amo it akon kusog. Para maguide ko hira pagbasa hin bible."* (Ang aking ginawa ay bahay, nandito ako sa labas ng bahay kasi nandito pa ako. … Yan ang nagpapalakas sa akin, aking mga apo. Paglabas ko ma'am isheshare ko ang bible na natutunan ko, pagbasa ng bible, yun ang aking lakas. Para magabayan ko sila sa pagbasa ng bible.) • *"An akon gindrawing kay bible kay paggawas ko nganhi kukuanon ko it akon anak hit bible. Nagdrawing ako hin balay para magkatirok kami ngan magkaada hin lamrag."* (Ang aking drawing ay bible kasi paglabas ko dito tuturuan ko ang aking anak ng bible. Gumuhit ako ng bahay para matipon kami at magkaroon ng liwanag.)